

Načrt interpretacije Krajinskega parka Goričko

Avtorji: Stanka Dešnik, Gregor Domanjko, Štefanija Fujs, Tomaž Koltai, Sandra Kuhar, Monika Matjašec, Nataša Moršič, Marina Horvat, Gregor Torkar

Uredil: Gregor Torkar

Avgust 2022

Kazalo vsebine

1	Uvod	5
2	Krajinski park Goričko.....	6
2.1	Izkaznica zavarovanega območja KPG	6
2.2	Predstavitev zavarovanega območja	8
2.3	Delo Javnega zavoda Krajinski park Goričko	9
3	Namen in cilji izdelave načrta interpretacije	10
4	Interpretacija.....	12
4.1	Interpretacija in njen pomen	12
4.2	Na splošno o ciljnih interpretacije	15
4.3	Oblike interpretacije	16
4.3.1	Osebna in neosebna interpretacija.....	17
5	Interpretacija v Krajinskem parku Goričko	19
5.1	Obstoječe interpretacijske vsebine in oprema v Krajinskem parku Goričko	19
5.1.1	Informativne table	20
5.1.2	Tematske poti, ki jih je vzpostavil JZ KPG	22
5.1.3	Obstoječe tematske in pohodniške poti, ki so jih vzpostavile druge inštitucije	23
5.1.4	Stalni razstavi Preživeti z netopirji in grad Grad	24
5.1.5	Nesnovna kulturna dediščina	27
6	Načrtovanje interpretacije	31
6.1	Načrtovanje ciljev (Zakaj?)	31
6.2	Ciljne skupine in motivi obiska (Komu?)	32
6.3	Vsebina interpretacije (Kaj?).....	33
6.4	Izbira oblike interpretacije	35
6.5	Načrtovanje, izvedba in evalvacija interpretativnega vodenja	35
6.5.1	Načrtovanje	35
6.5.2	Izvedba.....	37
6.5.3	Zaključek in evalvacija.....	39
6.6	Vloga interpretatorja	40

6.7	Splošna priporočila za pripravo interpretativnih gradiv	40
7	Primer načrtovanja tematske poti	44
7.1	Tematske poti kot ena izmed oblik interpretacije narave	44
7.2	Kje vzpostaviti tematsko pot in kaj je potrebno ob tem premisliti	44
7.3	Načrt tematske poti	45
7.4	Pridobivanje soglasij in dovoljenj za postavitev opreme na tematski poti	45
7.5	Trasiranje poti	46
7.6	Predvidevanje prostorskih okoliščin in izbire materialov pri načrtovanju interpretacije	48
8	Uporabljena literatura in viri	50

1 Uvod

Načrt interpretacije Krajinskega parka Goričko (v nadaljevanju KPG) predstavlja sklenjen dokument, ki je bil izdelan kot rezultat projektne aktivnosti v projektu LIFE NATURAVIVA (LIFE16 GIE/SI/000711). Projekt se je na Javnem zavodu Krajinski park Goričko izvajal med letoma 2017 in 2022. Namen projektne aktivnosti je bila izdelava načrta, ki bo vodilo za primerno in inovativno predstavljanje bogate biodiverzitetne zavarovanega območja obiskovalcem v središču parka, v gradu Grad in širšega območja parka. Z načrtom se bo izvedla posodobitev interpretacijskega znanja in pristopov JZ KPG pri predstavitvi naravovarstvenih, naravoslovnih in kulturnozgodovinskih vsebin in izdelava celovite in dolgoročne strategije interpretacije KPG, ki bo zajemala obstoječe in predvidene interpretacijske vsebine, opremo in prakse na območju KPG, ter izdelava gradiva za možnost usposabljanja obstoječih in potencialnih vodnikov po naravi na območju KPG. Načrt vsebuje tudi vizijo in usmeritve za usposabljanja obstoječih in potencialnih vodnikov po v naravi in krajini na območju KPG.

V dokumentu so predstavljene oblike interpretacije, ki so za KPG najrelevantnejše. Predstavljeni so: osnovni in teoretski principi interpretacije, vloga interpretacije v KPG in nabor parkovne infrastrukture in vsebin, ki je že namenjen interpretaciji obiskovalcem KPG. Vključeni so tudi načrtovani cilji interpretacije KPG, navodila za interpretativno vodenje po izbranih učnih poteh in druge vsebine. V sklopu izdelave načrta interpretacije je bilo posredovano tudi svetovanje zunanjih strokovnjakov na področju oblikovanja učnih poti in predstavitve vodenja po interpretativnih poteh za različne ciljne skupine.

Načrt interpretacije je bil izdelan v sodelovanju Javnega zavoda Krajinski park Goričko in zunanjih strokovnjakov s Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani.

2 Krajinski park Goričko

2.1 Izkaznica zavarovanega območja KPG

Podatki o zavarovanem območju	
Pravne podlage za ustanovitev zavarovanega območja	Zakon o ohranjanju narave (Uradni list RS, št. 96/04 – uradno prečiščeno besedilo, 61/06 – ZDru-1, 8/10 – ZSKZ-B in 46/14 – ZON-C, 21/18-ZNOrg, 31/18 ZON-D, 82/20 ZON-E) in Uredba o Krajinskem parku Goričko (Uradni list RS, št. 101/03)
Datum ustanovitve KP	9. oktober 2003
Nacionalna kategorija zavarovanja	krajinski park
IUCN–kategorija zavarovanja	kategorija V – zavarovana krajina
Varstveni statusi zavarovanega območja	Ekološko pomembno območje Goričko (ID 41300) Zavarovano območje KPG (ID 3913) Varovano območje – območje Natura 2000 Goričko: Posebno območje varstva (POV Goričko SI5000009), Posebno ohranitveno območje (POO Goričko SI3000221)
Število naravnih vrednot	44
Lega	skrajni severovzhodni del Slovenije ob meji z Avstrijo in Madžarsko
Površina	462 km ²
Povprečna nadmorska višina	275 m
Število naselij	90 naselij

Število lokalnih skupnosti	11
Število prebivalcev	– 17.500 (Statistični urad RS, stanje januar 2018; op.: število prebivalcev po naseljih, ki ležijo na območju KPG)
Raba tal v zavarovanem območju ¹	– gozd: 44,5 % – njive, travniki in visokodebelni sadovnjaki: 43,8 % – pozidana zemljišča in infrastruktura: 4 % – kmetijska zemljišča v zaraščanju: 2,1 % – druge rabe: 5,6 %
Podatki o upravljavcu zavarovanega območja	
Pravna podlaga o ustanovitvi zavoda	Sklep o ustanovitvi Javnega zavoda Krajinski park Goričko (Uradni list RS, št. 3/04, 50/05 in 24/18)
Naziv upravljavca	Javni zavod Krajinski park Goričko
Datum ustanovitve zavoda	8. januar 2004. Zavod je začel delovati 1. septembra 2005.
Sedež upravljavca	Grad 191, 9264 Grad
Telefon	++ 386 2 551 88 60
Elektronski naslov	park.goricko@siol.net
Spletna stran	www.park-goricko.org
Podatki o načrtu upravljanja	Objava v uradnem listu Republike Slovenije št. 91/2021 z dne 7.6. 2021
Organ sprejema	Vlada Republike Slovenije
Obdobje veljavnosti	pet let

¹ MKGP, grafični podatki RABA za vso Slovenijo za leto 2018.

2.2 Predstavitev zavarovanega območja

Krajinski park Goričko leži na severovzhodu Slovenije ob meji z Avstrijo in Madžarsko (slika 1). Obsega 46.252 ha in je največji krajinski park v Sloveniji ter je del čezmejnega Trideželnega parka Goričko – Raab – Órség med Slovenijo, Avstrijo in Madžarsko.

Slika 1: Lega zavarovanega območja KPG v Sloveniji

KPG zajema nizko, dokaj enakomerno valovito gričevje in ima najvišje nadmorske višine na zahodnem delu na območju Sotinskega brega (418 m), na vzhodu se doline že izrazito izravnavajo v panonsko nižino. Za območje je značilna mozaična kulturna krajina, kar se odraža v veliki pestrosti življenjskih prostorov.

Skoraj polovico območja prekriva gozd, med katerimi prevladujejo hrastovo-gabrovi gozdovi, acidofilna borovja, bukovja na nekarbonatnih kamninah in belovrbovja, jelševja in jesenovja. Negozdni prostor je pretežno antropogenega nastanka in ga predstavljajo kmetijske površine. Biotsko najbolj raznovrstne in naravovarstveno pomembne površine so travniki. Na njih uspevajo tudi zavarovane in ogrožene rastlinske vrste, kot so rumena maslenica (*Hemerocallis lilioasphodelus*), pikastocvetna kukavica (*Orchis ustulata*), močvirski svišč (*Gentiana pneumonanthe*) in sibirski perunika (*Iris sibirica*).

Po *Pravilniku o določitvi in varstvu naravnih vrednot* je na območju KPG določenih 44 naravnih vrednot državnega pomena (v nadaljnjem besedilu: NV). Glede na zvrst gre za 1 geomorfološko, 3 geološke, 9 drevesnih, 21 zooloških, 17 botaničnih, 23 ekosistemskih in 11

hidroloških NV, pri čemer so nekatere uvrščene v več različnih zvrsti. Površina vseh NV na območju KPG je 745 ha.

Na območju KPG sta dve posebni varstveni območji (območji Natura 2000), ki se v večjem delu prekrivata. Posebno ohranitveno območje (POO) Goričko (SI3000221) je določeno v skladu z *Direktivo o habitatih* in posebno območje varstva (POV) Goričko (SI5000009), ki je določeno v skladu z *Direktivo o pticah*. Na posebnem ohranitvenem območju (POO) so varstveni ukrepi usmerjeni v varstvo 24 kvalifikacijskih vrst živali, 1 kvalifikacijsko vrsto rastline in 7 habitatnih tipov (v nadaljnjem besedilu: HT). Na posebnem območju varstva (POV) so ukrepi usmerjeni v varstvo 14 kvalifikacijskih vrst ptic.

2.3 Delo Javnega zavoda Krajinski park Goričko

Naloge, ki jih JZ KPG opravlja v okviru javne službe, so opredeljene v uredbi in sklepu. JZ KPG deluje na podlagi sprejetih letnih programov dela, ki jih sprejema svet zavoda in jih potrjuje Ministrstvo za okolje in prostor.

Osnovni namen ustanovitve KPG je zavarovanje naravnih vrednot, ohranitev biotske raznovrstnosti in krajinske pestrosti ter omogočanje razvojnih možnosti prebivalstva na Goričkem. Upravljalca KPG je JZ KPG, ki z javnim pooblastilom vlade Republike Slovenije opravlja javno službo ohranjanja narave. Glavne naloge JZ KPG so stalno spremljanje in analiziranje stanja naravnih vrednot, biotske raznovrstnosti in krajinske pestrosti, izvajanje varstvenih režimov, naravovarstvenih nalog in razvojnih usmeritev, skrb za vzdrževanje, obnavljanje in varovanje naravnih vrednot v KPG, sodelovanje pri mednarodnih projektih, skrb za predstavitev KPG in ozaveščanje javnosti o pomenu KPG, zagotavljanje dostopa do informacij in vodenje središča za obiskovalce KPG, sodelovanje z lokalnimi skupnostmi pri doseganju namena varstva in razvoja KPG, označevanje in vzdrževanje poti in označb v parku ter druge parkovne infrastrukture, izvajanje neposrednega nadzora v KPG in upravljanje z bazami podatkov.

Zaposleni v JZ KPG izvajajo naravovarstvene ukrepe, da bi ohranili habitatne tipe in prostoživeče živalske in rastlinske vrste v ugodnem stanju ohranjenosti zlasti na zemljiščih v lasti Republike Slovenije, ki so v upravljanju JZ KPG, ter s pogodbenim varstvom na zemljiščih v zasebni lasti.

JZ KPG s promocijo kolektivne blagovne znamke Krajinski park Goričko spodbuja in podpira lokalno prebivalstvo v razvoju ter oblikovanju produktov in storitev. Da bi se širilo zavedanje o parku, JZ KPG informira, izobražuje in organizira učne dni za različne deležnike, posebno še za učence in dijake, ki jih čez mejo povezuje z vrstniki v Naravnem parku Raab in Narodnem parku Órség.

Po javnem pooblastilu vlade RS s Krajinskim parkom Goričko upravlja Javni zavod Krajinski park Goričko, ki je hkrati tudi upravljalec gradu Grad v lasti Republike Slovenije. Vse pravne podlage delovanja so javno dostopne na [spletišču](#).

3 Namen in cilji izdelave načrta interpretacije

Interpretacija naravne in kulturne dediščine postaja vedno pomembnejša tudi za delovanje in uresničevanje ciljev varstva narave Javnega zavoda Krajinski park Goričko. Namen načrta je priprava smernic za načrtovanje in ustrezno oblikovanje interpretativnih poti, vodenja, interpretacijskih tabel, pultov ter druge opreme za interpretacijo naravne in kulturne dediščine v Krajinskem parku Goričko. Cilj interpretacijskega načrta je poenotiti grafično podobo opreme na terenu, ki je namenjena interpretaciji naravne in kulturne dediščine na območju KPG. Namenjen je vsem organizacijam in posameznikom, ki se lotevajo interpretacije na terenu. Gre za uporaben pripomoček, ki bo aktualnim in bodočim pripravljalcem ter izvajalcem interpretacije pomagal pri:

- načrtovanju tematskih poti,
- pripravi dokumentacije in soglasij za ureditev tematskih poti,
- preučitvi prostorskih okoliščin pri vzpostavljanju opreme za interpretacijo na terenu,
- oblikovanju besedil na interpretativnih tablah in pultih,
- oblikovanju grafik na tablah in pultih ter drugi opreme za interpretacijo narave,
- načrtovanju razstav na temo ohranjanja naravne in kulturne dediščine,
- načrtovanju vodenj po naravi,
- načrtovanju vodenj po gradu (Grad),
- načrtovanju vključevanja sodobnih pristopov in tehnologij pri interpretaciji naravne in kulturne dediščine,
- načrtovanju promocije interpretacije,
- načrtovanju vzdrževanja opreme namenjene interpretaciji naravne in kulturne dediščine.

Načrt tudi spodbuja interpretatorje naravne in kulturne dediščine, da bi dobro preučili dejansko stanje objektov, ki jih želijo interpretirati, da bi se vprašali, zakaj to delajo in kaj želijo z interpretacijo doseči. Pri tem je pomembno, da interpretatorji dobro poznajo območje in posebnosti, ki jih želijo interpretirati.

Slika 2: Primer pulta na tematski poti čuka in puščavnika v Nuskovi

Namen načrta je spodbuditi organizacije in posameznike, da bi dobro razmislili, kaj želijo z interpretativno opremo predstaviti in doseči, da bi interpretirali tisto, ki je na nekem območju zanimivo, posebno in vredno ohranjanja, da bi bili izvirni in ne bi posnemali preveč drugih posebnosti ali območij.

Slika 3: Primer naravnih posebnosti primernih za interpretacijo v Občini Cankova

Slika 4: Glavate vrbe v Nuskovi

4 Interpretacija

4.1 Interpretacija in njen pomen

Interpretacija je vse bolj vsakdanja beseda, ki pa si jo različni uporabniki različno razlagajo; razlaga je pogojena z njihovo izobrazbo, usposabljanjem in izkušnjami, ki jih imajo kot interpretatorji. V *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* je beseda interpretacija razložena kot »delanje, povzročanje, da se dojame, spozna pomen, vsebina česa«. Interpretacija dediščine je izobraževalna dejavnost, ki ljudem, ki obiskujejo znamenitosti in predmete, posreduje informacije o naravni in kulturni dediščini.

V opredeljevanju interpretacije se bomo predvsem osredinili na definiranje okoljske interpretacije, ki je ključna za doseganje ciljev KPG.

Tilden (1977) je interpretacijo opredelil kot vzgojno-izobraževalno dejavnost, ki raje stremi k odkrivanju pomenov in odnosov z uporabo originalnih objektov, oprijemljivih konkretnih izkušenj in različnih ponazoritvenih medijev kot nizanju kupa informacij. S tem se strinja tudi Veverka (1994), ki izpostavi, da interpretacija ni le nizanje korektno navedenih podatkov, ampak specifična komunikacijska strategija prevajanja strokovnega jezika v obiskovalcem razumljiv jezik.

Aldridge (1973) in Chaverri (1988) zelo poetično opredelita interpretacijo kot umetnost razlage človekovega položaja v njegovem okolju, da bi pri obiskovalcih spodbudila pomen te interakcije ter potrebe po ohranjanju okolja. Chaverri (1988) še izpostavi, da razlaga okolja ne vključuje zgolj naravnega okolja, ampak ga lahko prostorsko in vsebinsko razširimo na interpretacijo v muzejih, arheoloških najdiščih, zgodovinskih znamenitostih itn.

Interpretacija slogovno pomeni prevajanje tehničnega jezika naravoslovja in sorodnih področij v razumljivejši jezik laikov, nestrokovnjakov na zanimiv in zabaven način. Interpretacija je proces izobraževanja širše javnosti o naravni in kulturni zgodovini, ki jo tehnično obravnavajo raziskovalci, kot so ekologi in zgodovinarji. Interpretacija vključuje okoljsko izobraževanje, pri čemer se bolj osredinja na ozaveščanje, spoštovanje ter znanje o naravnem okolju in zgodovinskih znamenitostih. Vse to, da bi senzibilizirali, dvignili ozaveščenost, razumevanje, entuziazem in predanost obiskovalca.

Vsebinsko je interpretacija razlaga naravnih, kulturnih ali historičnih vrednot v prostoru. Obiskovalcem namreč omogoča vpogled, razumevanje in smisel interpretiranega. Na vidik razkrivanja smisla interpretiranega opozori že Edwards (1976), ki izpostavi štiri značilnosti interpretacije kot discipline:

1. privlačen način komuniciranja,
2. precizno podajanje informacij,
3. predstavljeno v prisotnosti objekta interpretacije,
4. cilj je odkrivati njen smisel oziroma pomen.

K opredeljevanju smisla interpretacije je pomembno prispeval Tilden (1957) z opredelitvijo šestih principov interpretacije, ki jih povzemamo:

- interpretacija je sterilna, če se z njo ne moremo poistovetiti,
- informacija ni interpretacija, ampak razodetje ob informaciji,
- interpretacija je umetnost, ki združuje različne umetnosti, ki se jih lahko do neke mere priučimo,
- ključen namen interpretacije ni poučevanje, ampak provokacija,
- interpretacija mora predstaviti celoto, celoten koncept,
- interpretacija mora biti starostno in tudi drugače prilagojena obiskovalcu.

Z interpretacijo torej ljudem pomagamo spoznavati in ceniti tisto, kar je posebej vredno, na primer naravno ali kulturno dediščino, pokrajino, zgodovinski dogodek ... Obiskovalcem povemo, kaj je zanimivega, jim to pomagamo razumeti, skušamo jih prepričati o vrednosti in spodbuditi k ohranjanju.

Ključnega pomena je obiskovalcu omogočiti zadovoljstvo in izobraževanje hkrati. Interpretacija ni zgolj nizanje informacij, ampak je komunikacijski proces, kjer se v obiskovalcu, ki je v neposrednem stiku z objektom in drugimi mediji, prebuja interes, rojeva spoznanje in spreminjajo stališča v odnosu do interpretiranega (NPS, 2010). Ustvarja se neposredna vez (neposredna izkušnja) med obiskovalcem in objektom interpretacije. Interpretativne dejavnosti morajo zato biti čim bolj povezane z zanimanji, izkušnjami in osebnostjo obiskovalca.

Širino interpretativne izkušnje obiskovalca lepo zaokroži Morales (1997), čigar definicija je bila tudi okvir za pripravo sheme (slika 5).

Slika 5: Pomen interpretativne izkušnje

V zadnjih letih sta v okviru Interpret Europe in Interpretation Australia nastali dve zelo konkretni in celostni definiciji interpretacije:

- Interpretacija je strukturiran pristop k neformalnemu učenju, specializiran za sporočanje pomembnih idej o prostoru obiskovalcem, ki ga v svojem prostem času obiščejo. Vzpostavlja povezavo med obiskovalci in tem, kar lahko odkrijejo na območjih, kot so naravni rezervati, zgodovinsko območja ali muzeji (Interpret Europe, 2021).
- Interpretacija sporoča ideje, informacije in znanje o lokacijah, naravnem svetu ali zgodovinskih krajih na način, ki obiskovalcem pomaga razumeti svoje okolje. Dobra interpretacija bo obiskovalcem ustvarila privlačne, edinstvene in smiselne izkušnje (Interpretation Australia, 2021).

Interpretacija kot dejavnost torej na zanimiv način preučuje in odkriva značilnosti konkretnega območja, interakcijo njegovih biofizičnih in kulturnih značilnosti z neposrednimi izkušnjami, ki ustvarjajo užitek, občutljivost, znanje in predanost vrednotam interpretiranega.

Interpretatorji so lahko ljudje različnih starosti, izobrazbenih struktur, družbenih sredin ..., ki so specializirani za ustvarjanje zabavnih, a hkrati tudi kritičnih interpretacij realnosti, opaženih v naravnem in družbenem okolju. Interpretatorji tako predstavljajo zanimiva

opažanja o ekosistemski, družbeni in kulturni dinamiki območja ali objekta ter jih izrazijo z različnimi komunikacijskimi pristopi tako, da lahko obiskovalci te procese celoviteje razumejo. Delovati morajo kot sredstvo transformacije (preobrazbe) negativnih dejavnikov za ekosisteme in ljudi, ki živijo v njih.

4.2 Na splošno o ciljih interpretacije

Cilj interpretacije vedno opisuje, kaj nekdo pričakuje, da se bo obiskovalec naučil, občutil ali naredil, ko bo končal program interpretacije. Pri tem avtor še izpostavlja pomen merljivosti ciljev; npr. obiskovalec pozna pomen ohranjanja visokodebelnih sadovnjakov na Goričkem za biotsko pestrost. Pri tem pa ne smemo zanemariti tudi vidika interpretacije kot storitve za obiskovalce, ki prihajajo na območja interpretacije z različnimi cilji. Nekateri si želijo samo miru in inspiracije, drugi so se željni učiti o različnih vidikih okolja – o geoloških procesih, živalih, rastlinah, ekologiji, zgodovini, prazgodovini itn. Interpretacija je vsakršna načrtovana oblika povezovanja obiskovalca z območjem obiska oziroma okoljem interpretacije.

Naloga interpretacije je zagotoviti optimalne izkušnje obiskovalcem, usmerjati tok obiskovalcev in oblikovati njihov odnos, ki vodi k varovanju in ohranjanju dediščine. V literaturi so izpostavljeni štiri tipi ciljev: spoznavni, čustveni, vedenjski in upravljavski cilji, ki jih v povzetku opisujemo v tabeli 1.

Tabela 1: Cilji interpretacije

Cilji interpretacije	Opis
Spoznavni	Vplivati na znanje obiskovalcev, širiti in poglobljati njihove izkušnje; npr. obiskovalci znajo opisati procese sukcesije v gozdu, prepoznajo negativne vplive človekovega delovanja v ekosistemu.
Čustveni	Vplivati na dobro počutje obiskovalcev, ki je velikokrat predpogoj za posameznikove spremembe v vedenju; npr. obiskovalci razvijajo pozitivna občutja do netopirjev ob razstavi Preživeti z netopirji, cenijo okolje, ki nas obdaja.
Vedenjski	Vplivati na vedenje obiskovalcev; npr. obiskovalci ne bodo vznemirjali živali v parku, odmetavali smeti, se držali urejenih poti.
Upravljavski	Vplivati na sprejemanje upravljalških vidikov varstva narave med obiskovalci; npr. pomen strogih varstvenih območij v parku, omejevanja nekaterih turističnih/športnih dejavnosti, pomen ohranjanja visokodebelnih sadovnjakov in travniških habitatnih

	tipov.

Podobna je tudi razlaga združenja Interpretation Avstralia (2021), da bi morala dobra interpretacija:

- obogatiti izkušnjo obiskovalca tako, da jo naredi bolj smiselno in prijetnejšo;
- pomagati obiskovalcu, da razvije globlje zavedanje, spoštovanje in razumevanje dediščine, ki jo doživlja;
- dosegati upravljalne cilje s spodbujanjem preišljene obiskovalčeve uporabe vira in
- spodbujati javno razumevanje upravljalca in njegovih programov.

Interpretacija nam torej pomaga dosegati zastavljene (naravovarstvene) cilje in deliti vedenje z drugimi. Interpretiramo torej, da bi:

- bogatili izkušnje in znanje obiskovalcev o tem kako, kaj in zakaj varujemo določena okolja za našo in prihodnje generacije;
- dvignili zavest, razumevanje in podporo ohranjanju;
- promovirali določeno sporočilo in poslanstvo, ki bo imelo vpliv tudi na vedenje obiskovalcev (npr. njihov minimalen vpliv na okolje);
- spodbujali pozitivno podobo programov, varstva narave oziroma stroke v skupnosti, pozitivne medsebojne odnose in spoštovanje ter s tem olajšali vključevanje in sodelovanje prostovoljcev.

4.3 Oblike interpretacije

G. Moscardo (2014) opredeli interpretacijo kot prepričljive komunikacijske dejavnosti, kot so vodeni ogledi, brošure in informacije na tablah in na razstavah, katerih cilj je obiskovalcem predstaviti in razložiti vidike naravne in kulturne dediščine turistične destinacije. Z različnimi mediji interpretacija izboljšuje razumevanje, spoštovanje in zaščito naravnih in kulturnih znamenitosti.

Izbira oblike interpretacije je smiselna šele potem, ko si odgovorimo na nekatera ključna vprašanja. V nadaljevanju izpostavljamo nekatera ključna vprašanja, ki narekujejo naše odločitve:

- *Komu interpretiramo?*
- *Kaj interpretiramo?*
- *S kolikšnimi viri (finančna sredstva, osebje) razpolagamo?*
- *Kakšno infrastrukturo potrebujemo?*

- *Kakšna je širša politika upravljalca okolja interpretacije do pomena komuniciranja različnih ciljev interpretacije z obiskovalci in drugimi deležniki?*

4.3.1 Osebna in neosebna interpretacija

Osebne interpretacije izvaja ena ali več oseb – interpretatorjev. Pri čemer so lahko oblike osebne interpretacije zelo različne. Lahko bi rekli, da jim je skupno to, da interpretacija poteka iz oči v oči. Med osebne oblike interpretacije lahko uvrščamo krajše vodene ogledne znamenitosti, naravoslovne dneve za otroke, praktične delavnice, dnevne ali večdnevne pohode in tabore, predstavitve, dneve odprtih vrat, pripovedovanje zgodb, lutkovne predstave itn. Ključna ni toliko oblika osebne interpretacije kot kvaliteta interpretativne, osmišljene izkušnje.

Enako lahko zatrdimo tudi za različne oblike neosebne interpretacije, ki jih velikokrat uporabimo zaradi omejenih virov (finančna sredstva, osebje, čas), s katerimi razpolagamo. Pri izbiri med osebno in neosebno obliko interpretacije je treba vzeti v obzir predvsem cilje interpretacije oziroma zahtevnost sporočila interpretacije. To naj bo ključni dejavnik pri izbiri oblike. Med neosebnimi oblikami interpretacije največkrat uporabimo videovsebine, interpretativne tabele in poti, interaktivne panoje, interaktivne eksponate, brošure, glasila, plakate in druge publikacije. Neosebna interpretacija lahko zelo učinkovito nagovarja individualne goste, predvsem tiste posameznike ali manjše skupine (npr. družine), ki si organiziranih vodenj iz različnih razlogov ne želijo.

Tabela 2: Prednosti in slabosti osebne interpretacije

Osebna interpretacija	
Prednosti	Slabosti
Osebni pristop: – obiskovalci lahko postavljajo vprašanja, – izvedba, prilagojena obiskovalcem. Kredibilna: – profesionalnost interpretatorja. Osmišljena: – omogočanje nepozabnih doživetij obiskovalcem. Učinkovita: – omogoča spreminjanje vedenja obiskovalcev. Fleksibilnost programa. Večja dostopnost odmaknjenih lokacij obiskovalcem. Vključujoča: – omogoča participacijo obiskovalcev.	Finančen zalogaj: – postavitev programa, usposabljanje osebja. Zahteva visoko usposobljenost interpretatorja: – zahteven, dolgotrajen proces. Formalnost programov: – časovno in vsebinsko načrtovanih programov se obiskovalci v svojem prostem času lahko ne udeležujejo. Odvisnost od sezonskih/časovnih sprememb.

Tabela 3: Prednosti in slabosti neosebne interpretacije (povzeto po Roff, 2005)

Neosebna interpretacija	
Prednosti	Slabosti
Dostopnost širši javnosti. Obiskovalec jo uporabi, ko ima čas in voljo. Prikazovalniki so lahko premični. Lahko hkrati vključuje večjezikovno interpretacijo. Stroški so nizki.	Začetni stroški nekaterih oblik neosebne interpretacije so lahko visoki (npr. interaktivni modeli). Slaba fleksibilnost: – težko prilagodljivi, spreminjanje gradiv in ponoven tisk je zamuden ... Učinkovitost interpretacije je omejena: – še posebej to velja za interaktivna gradiva, ki niso premišljeno načrtovana in preizkušena s ciljnimi skupinami. Interpretativni elementi na prostem so lahko predmet vandalizma.

5 Interpretacija v Krajinskem parku Goričko

5.1 Obstoječe interpretacijske vsebine in oprema v Krajinskem parku Goričko

V gradu Grad (slika 5), kjer je sedež JZ KPG, so na ogled stalne zbirke razstavljenih predmetov domačih obrti in dejavnosti ter zbirke in fotografije iz narave. S programom dela se vsako leto menjujejo tudi občasne umetniške razstave likovnih del, skulptur in fotografij, po večini s tematiko, povezano z naravo ali ljudmi na Goričkem (npr. fotonatečaj). Ob koncu fotonatečaja so predstavljene fotografije na grajskih arkadah inčasne fotografske razstave v grajskem parku.

V Kančevcih je v nekdanji šoli urejen prostor z razstavo »Preživeti z netopirji«, ki je prva tovrstna v Sloveniji. V KPG so bile leta 1999 postavljena počivališča za pohodnike in kolesarje (nadstrešnica, mize s klopmi in informativne table). Vzpostavljenih je bilo kar nekaj pohodnih poti za obiskovalce, ki prihajajo spoznavat in doživljat Goričko. V območju KPG je označena Kolesarska povezava Trideželnega parka Goričko – Raab – Órség. V letu 1999 je bilo postavljenih 11 s slamo kritih nadstrešnic in nekaj gugalnic. V 2022 stoji še 9 nadstrešnic, od teh sta bili dve prekrite s strešniki.

Več podrobnosti in lokacije o obstoječih interpretacijskih vsebinah so na [zemljevidu](#).

Slika 5: Grad Grad s sedežem Javnega zavoda Krajinski park Goričko

5.1.1 Informativne table

Tabela 4: Informativne table

Lokacija	Naslov table	Pripadajoča infrastruktura
Panovci	Gozdovi na Goričkem	slamnata nadstrešnica, miza in dve klopi
Nuskova	Naravne mineralne vode	slamnata nadstrešnica, miza in dve klopi
Nuskova	Vrbe	/
Radovci	Prostoživeče živali	slamnata nadstrešnica, miza in dve klopi
Gerlinci	Gorski narcis	miza in dve klopi
Krašči	Ledavsko jezero	/
Krašči	Ledavsko jezero z okolico	/
Krašči	Dvoživke	/
Krašči	Ribe	/
Krašči	Ptice	/
Kuzma	Bela in črna štoklja	miza in dve klopi
Šalovci - breg	Kulturna krajina	slamnata nadstrešnica, miza in dve klopi
Šalovci OŠ	Ptice kulturne krajine	miza in dve klopi
Andrejci	Netopirji	slamnata nadstrešnica, miza in dve klopi
Grad	Kačova mlaka	
Moščanci - Pečarovci	Kamnine	slamnata nadstrešnica, miza in dve klopi
Domanjševci	Mala Krka in Vidra	/
Kobilje travnik	Ekstenzivni travniki	/
Kobilje - Martinov breg	Skorš	/
Martinje	Mejice	/
Kramarovci	Zlatovranka	/
Vidonci	Visokodebelni biseri	/
Vidonci	Divji opraševalci	/
Vidonci	Rastline suhih travnikov	/
Gornji slaveči	Lukaj potok	/

Budinci	Visokodebelni biseri	/
Kančevci	Visokodebelni biseri	/
Središče	/	slamnata nadstrešnica, miza in dve klopi
Markovci - Peterloug	/	slamnata nadstrešnica, miza in dve klopi
Strehovci - Bukovniško jezero	/	slamnata nadstrešnica, miza in dve klopi
Hodoš	/	slamnata nadstrešnica, miza in dve klopi

V projektu Greenexercise je bilo postavljenih 30 stebričkov s QR kodami. Njihove lokacije lahko najdemo na [zemljevidu](#).

Tabela 5: Stebrički s QR kodami

Lokacija	Tema
Krašči	Ledavsko jezero
Nuskova	Slatinski vrelec
Sotina	Sotinski breg
Trdkova	Hrast graden
Grad	Kačova mlaka
Grad	Kamnolom
Križevci	Tetajni kostanj
Hodoš	Hodoško jezero
Budinci	Bejčin breg
Markovci	Velika Krka
Berkovci	Mokrotni travniki
Dobrovnik	Bukovniško jezero
Kobilje	Brek
Motvarjevci	Ekstenzivni travniki
Korovci	Fuks graba
Trdkova	Tromejnik
Grad	Grad Grad
Pertoča	Cerkev sv. Helene
Dolina	Vaški zvonik
Kančevci	Ivanocy spomenik

Krplivnik	Etnografski muzej
Ženavlje	Spominsko obeležje
Boreča	Evangeličanski zvonik
Domanjševci	Cerkev sv. Martina
Selo	Rotunda
Bogojina	Cerkev gospodovega vnebohoda
Strehovci	Cimprane hiše
Kobilje	Panonska domačija
Prosenjakovci	Dvorec Matzenau
Bodonci	Evangeličanska cerkev

5.1.2 Tematske poti, ki jih je vzpostavil JZ KPG

Tabela 6. Tematske poti

Lokacija	Ime poti	Kratek opis vsebine
Nuskova	Tematska pot čuka in puščavnika	Pot je krožna in je dolga 5.000 m. Začne se pri slatinskem vrelcu v Nuskovi. Sestavljena je iz dveh zank. Ob trasi zgornje zanke so informativni pulti in vprašanja v slovenskem in angleškem jeziku, ki obiskovalce aktivno vključijo v spoznavanje velikega skovika ali čuka, kot mu pravijo domačini. Za namene spoznavanja hrošča puščavnika so ob spodnji zanki nameščeni stebrički z nihajnimi ploščicami, glavata vrba z modeloma hrošča puščavnika ter igrala.
Budinci	Tematska pot cvetočih travnikov	Pot je krožna in je dolga 4.000 m. Začne se ob mejnem prehodu Budinci - Andovci. Obiskovalci s pomočjo informativnih pultov in stebričkov z nihajno ploščico v slovenskem in angleškem jeziku spoznavajo različne tipe travnikov, ukrepe za njihovo ohranitev ter ohranitev živalskih vrst, ki so jim travniki življenjski prostor. Za bolj čutno doživljanje narave so ob trasi poti nameščena ležalnika.
Motvarjevci	Tematska pot metuljev	Pot je dolga 750 m v eno stran in poteka med travniki. Pot se začne v središču vasi Motvarjevci, nasproti gostišča in prenočišča Puhan. Zaključi se z lesenim sprehajališčem, na katerem so informativni pulti s predstavitevjo metuljev in rabe travnikov v slovenskem in madžarskem jeziku. Na vseh tablah ob poti so nameščene tipne QR kode, ki tudi osebam z

		motnjami vida omogočajo branje vsebine.

Slika 6: Tematska pot metuljev v Motvarjevcih

5.1.3 Obstoječe tematske in pohodniške poti, ki so jih vzpostavile druge inštitucije

Tabela 7: Tematske poti

Lokacija	Ime poti	Kratek opis vsebine
Krašči, Ropoča	Bernardina pot	Živali ob in v Ledavskem jezeru, nastanek in ekologija jezera
Berkovci, Selo	Geografska učna pot Selo	Geografske metode, kulturna pokrajina, življenjski prostori, kulturna dediščina
Bukovniško jezero	Gozdna objezerska pot	Ekologija gozda
Trdkova	Gozdna učna pot Tromejnik	Ekologija gozda
Grad	Olivinova pot	Geologija, ekologija mlak
Kančevci, Ivanovci	Pot sožitja	Kulturna dediščina
Budinci	Pout po dolaj pa bregaj	Naravne in kulturne znamenitosti območja, Porabje

Prosenjakovci	Prosenjakovska učna pot	Naravne in kulturne znamenitosti območja
Ratkovci, Ivanjševci, Lončarovci, Berkovci, Selo	Sladka pot	Lectarstvo, rojarstvo, naravne in kulturne znamenitosti območja
Rogašovci, Nuskova	Vrbova pot	Geologija, naravne značilnosti območja
Korovci	Učna pot Fuks graba	Ekologija gozda, pedologija
Lončarovci	Pot po močvari	Mokrotni travniki, potok

5.1.4 Stalni razstavi Preživeti z netopirji in grad Grad

5.1.4.1 Preživeti z netopirji

JZ KPG je leta 2019 v nekdanji šoli v Kančevcih v okviru projekta Gorička krajina vzpostavil prvo stalno razstavo o netopirjih v Sloveniji z naslovom Preživeti z netopirji (naslov: Kančevci 37). Na razstavi obiskovalci s pomočjo modelov netopirjev, kamere s posnetki rodniške skupine malih podkovnjakov, nameščene v kleti in na podstrehi stavbe, zvočnimi posnetki ultrazvočnih klicev netopirjev, netopirnice in tabel z vsebino v slovenskem in angleškem jeziku spoznajo ekologijo in posebnosti netopirjev. Razstavo si je mogoče ogledati ob »dnevih odprtih vrat« ali po dogovoru z zaposlenimi v JZ KPG.

Slika 7: Razstava Preživeti z netopirji

5.1.4.2 Grad Grad

Od leta 2005 je v obnovljenih prostorih gradu Grad sedež JZ KPG in središče za obiskovalce. Namen središča je informiranje obiskovalcev o pomenu ohranjanja kulturne in naravne dediščine zavarovanega območja ter vodenje obiskovalcev po stalni razstavi. Obiskovalci si grajsko poslopje lahko ogledajo samostojno s pomočjo zloženke z informacijami o gradu, s pomočjo zvočnega vodiča ali v spremstvu vodnika. Voden ogled poteka za predhodno najavljene skupine in traja približno uro in pol. Vodenja se izvajajo v slovenskem, nemškem in angleškem jeziku.

V grajskem parku je urejeno tudi manjše igrišče za otroke. Tukaj rastejo večstoletna drevesa različnih vrst, na travnati jasi je postavljen dom za žuželke. Prostor ponuja priložnost za interpretacijo oblikovane narave v historičnem parku in okoli gradu.

Pred gradom je na ogrodju s trto modro kavčino hišica s ključavnico in nalogo za iskalce zaklada Ceste gradov. Castle Road GeoTura trenutno vključuje 26 gradov in dvorcev vzdolž Ceste gradov, od tega 6 glavnih lokacij (geo točk) in 20 dodatnih lokacij. Na 6 glavnih lokacijah najdemo večje geotočke (zaklade oz. skrivališča), na 20 dodatnih lokacijah pa so nameščene manjše geo točke oz. manjša skrivališča (lesene škatle ipd.). Grad Grad predstavlja eno od dodatnih lokacij in je v GeoTuro vključen z dodatno aktivnostjo obiska razstave ali nočitve na gradu, ob kateri obiskovalec prejme dodaten žig v pravokotnem okvirju. Uradna maskota, ki potuje po GeoTuri na Cesti gradov in išče skrite zaklade in napete pustolovščine, je oproda Karli.

Za posameznike in skupine odraslih:

- se izvajajo vodenja s predstavitvijo zgodovine in stavbnega razvoja gradu, z ogledom filma o KPG, gostujočih in stalnih razstav, viteške dvorane, poročno-koncertne dvorane, grajske kapele s predprostorom in ogledom delavnic domačih obrti in dejavnosti (kolarstvo, vrvarstvo, kovaštvo, tkalstvo, lončarstvo, zeliščarstvo, žganjekuha) ter vinske kleti;
- v razstavnih prostorih »upkaš«, »kukavica« in »vidra« se predstavi zavarovano območje narave in vrste natura 2000 na Goričkem ter delo zaposlenih v JZ KPG na področju ohranjanja narave.

Slika 8: Razstavni prostor Upkaš

Za družine, otroke in šolske skupine:

- se izvajajo doživljajska vodenja, kjer se na zanimiv način skozi grajske prostore s pripovedovanjem zgodb, legend in izvedbo igrice predstavi življenje na gradu nekoč, ko so še živeli grofje, grofice, vitezi in grajska služinčad, in dogajanje na gradu danes, ko ima v grajskih prostorih sedež JZ KPG, ki skrbi za ohranjanje kulturnega spomenika in narave Goričkega. Ob pripovedovanju legende o zmaju Kaču z zlato krono otroci s posameznimi deli zložijo sestavljanko zmaja ter lovijo ribe in druge živali v grajskem ribniku. Da pa bi bolje spoznali živalske vrste Natura 2000 na Goričkem, se preizkusijo v igri »spomin« in seznanijo z lastnostmi smrdokavre, malega podkovnjaka, vodomca, rogača, hribskega urha in močvirskega cekinčka;
- vsebina in trajanje posameznega vodenja se prilagodi starostni stopnji otrok in razpoložljivemu času obiska;
- na željo najavljene skupine se ogled gradu lahko dopolni z delavnicama tkanja in lončarjenja, kjer se otroci sami preizkusijo v ročnih spretnostih in si tkalski ali lončarski izdelek odnesejo domov, še pred tem pa se jim predstavi postopek nastanka posameznega izdelka in pripomočke oz. orodja, ki so jih pri tem potrebovali nekoč in jih potrebujejo še danes;
- z iskanjem skrivnostnega prebivalca gradu se otroke in družine v označenih prostorih aktivno vključi v reševanje nalog. Sestaviti morajo pütro, rešiti uganko, ki se nanaša na kovaški predmet, najti nekdanjega lastnika gradu, se sprehoditi po kapucinskem podu v palacijo gradu, odkriti detajl v grajskem zvoniku, ugotoviti, katero pokrivalo je

krasilo zmajevo glavo ter opredeliti staro sorto sadja. Pravilna rešitev naloge da določeno črko in skupek 7 nalog oz. črk razkrije, kdo je skrivnostni prebivalec gradu. Za pravilno rešitev prejmejo otroci tudi manjšo nagrado;

- v pritličju gradu je pripravljen otroški kotiček s pobarvankami, ugankami in družabnimi igrami, v grajskem parku pa so na voljo igrala za samostojno igro.

Obiskovalci lahko zaključijo ogled v središču za obiskovalce, kjer so na voljo spominki, izdelki domače in umetnostne obrti ter produkti blagovne znamke parka. Poleg trgovskega blaga je na voljo še strokovna in druga literatura, različne promocijske zloženke, publikacije o naravi in kulturni dediščini, gostinski ponudbi, kolesarskih in pohodnih poteh ter ostali ponudbi na območju Krajinskega parka Goričko in Trideželnega parka Goričko – Raab – Órség, na kar simbolno najbolj opozarja tromejni kamen ob stišišču Slovenije, Avstrije in Madžarske na Gozdni učni poti Tromejnik v Trdkovi. Obiskovalcem gradu in zavarovanega območja je ponudba storitev na gradu in v Krajinskem parku Goričko dosegljiva na spletni strani zavoda www.park-goricko.org.

5.1.5 Nesnovna kulturna dediščina

Zvrsti nesnovne kulturne dediščine, podrobni opisi posameznih enot ter nosilci so vpisani v register nesnovne kulturne dediščine. V register so vključene spodaj naštetote enote (tabela 7), ki jih najdemo na Goričkem.

Tabela 8: Enote nesnovne kulturne dediščine, ki jih najdemo na Goričkem

Enote nesnovne kulturne dediščine	
Gospodarska znanja in veščine:	- pridelava bučnega olja - priprava prekmurskih gibanic - slamokrovstvo - medicinarstvo, lectarstvo - tradicionalno lončarstvo - izdelovanje papirnatih rož - pletarstvo
Ustno izročilo in ljudsko slovstvo:	- prekmurščina
Šege in navade:	- izdelovanje prekmurskih remenk - borovo gostüvanje

Predstavitve in uprizoritve:	– Sotiš in šamarjanka – Ljubiteljsko gledališče

Med nesovno dediščino, ki se prenaša iz roda v rod v obliki praks, predstavitev, izrazov znanja in veščin lahko uvrstimo še enote v tabeli 8.

Tabela 9: Druge enote nesovne kulturne dediščine, ki jih najdemo na Goričkem

Enote	Opis	Lokacija
Legende in pripovedi:	– Legenda o zmaju Kaču – Legenda o vrtnarjevi hčeri – Legenda o črni grofici – Legenda o zamenjanih otrocih	grad Grad
Kulinarika:	– koline – bograč – dödoli	Goričko
Šege in navade:	– sejmi	Goričko

Vse našete zvrsti nesovne dediščine so na Goričkem aktivne in imajo potencial za interpretacijo, npr. povezovanje prisotnosti gline v okolju, lončarstva in kuhanje bograča ponuja možnosti za snovanje celovitih zgodb, ki mrežijo snovno in nesovno dediščino območja.

Tabela 10: JZ KP Goričko se aktivno vključuje v promocijo nesnovne kulturne dediščine.

Rokodelska znanja in vsebine	– stalna zbirka 7 delavnic na gradu Grad – možnost organizacije lončarske delavnice na gradu Grad za skupine obiskovalcev – organizacija sejemske prireditve Grajski bazar – kolektivna blagovna znamka – prodaja izdelkov v Središču za obiskovalce gradu Grad – predstavitev izdelkov na spletni strani JZ KPG – predstavitev lončarstva na informativni tabli v Pečarovcih
Predstavitve uprizoritve:	– nastopi folklore na Grajskem bazarju – promocija prireditev v organizaciji različnih društev z območja parka na spletni strani JZ KPG in družbenih omrežjih
Pridelava predelava kmetijskih pridelkov:	– prodaja izdelkov v Središču za obiskovalce gradu Grad – organizacija sejemske prireditve Grajski bazar – kolektivna blagovna znamka
Izdelovanje prekmurskih remenk:	– priložnostna razstava v 2022 – prodaja izdelkov v Središču za obiskovalce gradu Grad
Legende:	– vključene v program vodenja obiskovalcev na gradu Grad

KAMNINE

Skrilavci so najstarejše kamnine na Goričkem in se dvigajo v najvišji vrh Prekmurja, Solinski breg, 418 m nad morjem. Zahodno Goričko pokrivajo tudi morske usedline s fosili školjk in polžkov iz nekdanjega Panonskega morja. Geološka posebnost Goričkega je bazalni tuf z nodulami kristala olivina, ki ga najdemo v okolici naselja Grad. So ostanki zadnjega vulkanskega delovanja na Slovenskem pred približno 3 milijoni let. Večino Goričkega pokrivajo prodi, peski, ilovice in gline. V različno debelih plasteh so jih tukaj nasule predhodnice današnjih rek. Danes predvsem prodi in peski predstavljajo pomembno naravno surovino. Glina in ilovica sta uporabni za izdelavo opek, strešnikov in ometov, pesek v zidarski malti. S prodrom so utrjene poti.

ROCKS

Solinski breg, the highest peak of Prekmurje consists of filitoid schists, the oldest rocks in Goričko. Western Goričko is covered with marine sediments in which fossils from the Panonian Sea can be found. Geological speciality of Goričko is Grad's basaltic tuff with nodules, full of olivine crystals. They represent the remains of the last volcanic activity in Slovenia about 3 million years ago. Goričko is covered mostly with gravel, sand, loam and clay. Today these sediments are important raw material. Local clay is used for making bricks and wall insulation. Sand for mortar, gravel for road maintenance.

OD GLINE DO LONČEVINE FROM CLAY TO POTTERY

Obilna nahajališča gline so omogočila razvoj lončarstva, ki ima na območju Pečarovcev dolgo tradicijo in se je ohranilo vse do danes. A local pottery industry developed due to the clay deposits. Here, in the village of Pečarovci, pottery is an especially long tradition and is still active today.

PEČAROVCI 84 m

NARAVNE SUROVINE RAW MATERIALS

Kamnice blizu SOTINJA 418 m

Peščakopisvala KUSJANOVCI 294 m

Slika 9: Primer povezovanja geološke vsebine z nesnovno kulturno dediščino – tradicionalnim lončarstvom

Tabla je nameščena v Pečarovcih, ki veljajo za središče goričkih lončarjev. Vsebina table pojasni, zakaj je bilo v okolici Pečarovcev največ lončarjev (zaradi nahajališč gline) in hkrati na

preprost način s fotografijami opiše postopek nastanka lončene posode: izkop glin, oblikovanje glin na vretenu, pečenje glin in prepoznaven končni glineni izdelek.

6 Načrtovanje interpretacije

Pri načrtovanju moramo zato predvsem upoštevati potrebe udeležencev, danosti lokacije, na katero se podajamo, in cilje. Pri načrtovanju interpretacije je ključnega pomena, da odgovorimo na nekatera pomembnejša vprašanja, ki so tudi vodilo organizacije poglavja o načrtovanju interpretacije.

6.1 Načrtovanje ciljev (Zakaj?)

Zakaj želimo interpretirati? Razlog je lahko izobraževanje, ohranjanje, trženje in promocija, upravljanje z obiskom ali pa preprosto nudenje prijetne izkušnje obiskovalcem. Načrt interpretacije območja (zavarovane narave, naravne ali kulturne dediščine ipd.) je bistveno namenjen oblikovanju določenih smernic za hkratno ohranjanje in javno rabo prostora – torej za vzdrževanje in ohranjanje naravne in kulturne dediščine z jasnim poudarkom na družbenih koristih, ki jih ta prinaša v prostor (npr. ekosistemske storitve). Cilj načrta je torej pridobiti podporo in participacijo ljudi za varstvene oziroma ohranitvene cilje, ki mora temeljiti na poznavanju in razumevanju problema in posledično spreminjanju stališč za dobrobit narave in človeka.

V procesu načrtovanja in oblikovanja interpretativne poti, vodenega ogleda, interpretacijske table, brošure, celovitejšega načrta interpretacije območja itn. je najpomembneje posvetiti dovolj pozornosti ciljem interpretacije. Osrednji cilj ni (in ne sme biti) število uporabnikov oziroma obiskovalcev!

Cilji interpretacije naj opisujejo, kaj obiskovalec spozna, čuti ali naredi kot rezultat programa ali dejavnosti. Pri oblikovanju ciljev je hkrati pomembno tudi razmisliti o merljivosti ciljev, kot izpostavlja Veverka (1994).

Cilje interpretacije lahko razvrstimo v naslednje kategorije

a) Potreba po učinkovitem učenju

Prinaša priložnosti za boljše razumevanje, poglobljanje in jasnejši smisel. Manj je verbalnega/simbolnega izobraževanja. Omejevanje izobraževanja na razred zmanjšuje smisel učenja in omejuje zvezo z realnim vsakdanom.

b) Potreba po avtentičnem učenju

Pojmi nam omogočajo razmišljanje o abstraktnih idejah in klasifikacijo spoznanega; omogočajo formiranje univerzalno sprejetih idej o nečem konkretnem, kar izkusimo v vsakdanjem življenju.

c) Potreba po novih življenjskih izkušnjah

Obiskovalci pridobijo možnost neposredne izkušnje. Tako pridobljeno znanje in izkušnje je lahko hitreje pridobljeno in trajnejše.

č) Potreba po večji okoljski ozaveščenosti

Poveča se ozaveščenost o kompleksni povezanosti človeka in narave in odvisnosti med naravnimi in družbenimi sistemi.

d) Potreba po rekreaciji in sprostitvi

Rekreacija in sprostitev postaja zelo pomembna za današnji sedentarni in stresen način življenja.

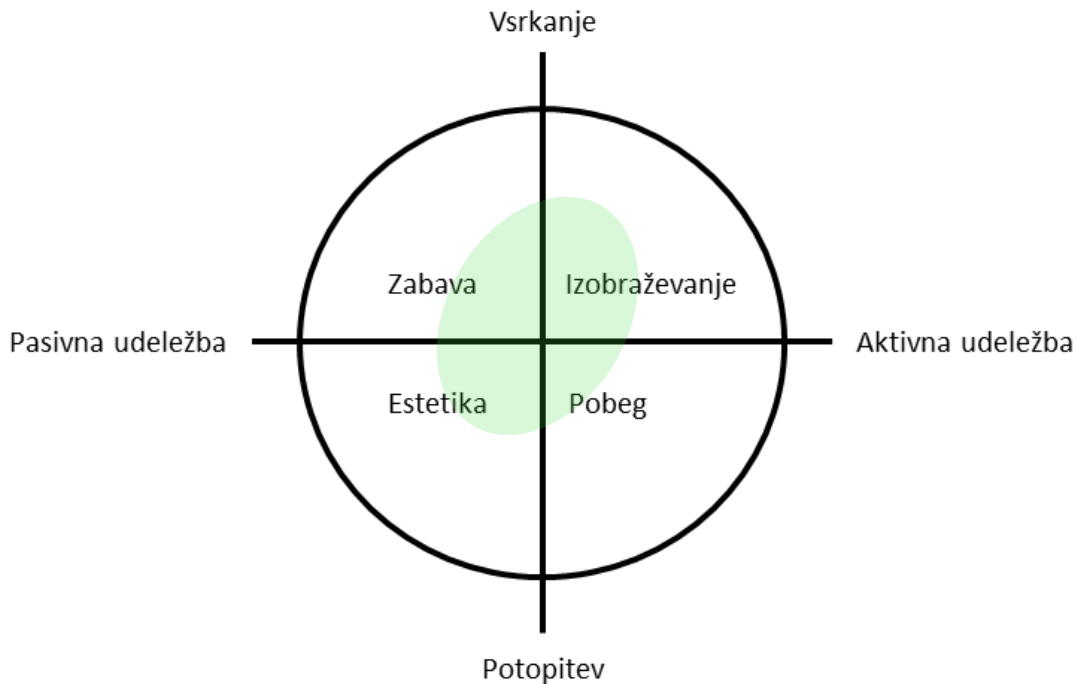
6.2 Ciljne skupine in motivi obiska (Komu?)

Komu interpretiramo? Poznati in razumeti moramo naše trenutne in potencialne obiskovalce: kdo so, čemu so prišli, koliko jih je, kako pogosto prihajajo, od kod so, kaj jih zanima, kako dolgo bodo ostali. Če so med njimi pogosto družine in šolske skupine, za otroke pripravimo posebne programe. S prevodi gradiv poskrbimo za goste iz tujine. Če se obiskovalci pogosto vračajo, spreminjamo del programa interpretacije.

Pri razmisleku o motivih obiska si lahko zastavimo naslednje vprašanje, ki nam pomaga vživeti se v obiskovalca: *Zakaj svoj prosti čas zapravljati z branjem informativnih tabel, hojo v naravi, udeleževanjem organiziranih vodenj ...?* Interpretacija (lahko) obiskovalcu poteši radovednost, mu poglobi znanje in izkušnje, ga navduši, mu približa neznano, ga naredi bolj občutljivega za okolje, mu daje priložnost za pogovor s strokovnjaki ter ga prepriča za ponoven obisk območja. Prikaz Pine in Gilmore (1999) dobro povzema različne izkušnje in motive obiskovalcev, ki spremenijo vsako interpretacijo v edinstveno osebno izkušnjo.

Domene osebne izkušnje obiskovalca

Slika 10: Domene izkušnje obiskovalca se mešajo med seboj in ustvarjajo edinstveno osebno izkušnjo. Zeleni izris je prikaz primera edinstvene izkušnje obiskovalca (povzeto po Pine in Gilmore, 1999).

6.3 Vsebina interpretacije (Kaj?)

Kaj želimo interpretirati? Vprašajmo se, kaj lahko pokažemo obiskovalcem, kaj je posebnega, enkratnega na območju, kaj ob tem lahko še ponudimo obiskovalcem (restavracija, parkirišče, dostop za invalide, sanitarije ...), kakšna interpretacija je že na voljo na širšem območju, kakšne vire (človeške, finančne) imamo na voljo. V nekaterih območjih moramo zaradi ranljivosti okolja dostop časovno, številčno (število obiskovalcev) ali prostorsko omejiti.

Obiskovalcem predstavimo, kar je posebej zanimivo in vredno v okolju, npr. naravo (staro lipo, slap, fosile in minerale, slap ...) ali kulturno dediščino (cerkev, mlin, obrt, tradicionalno jed ...), pokrajinske značilnosti, zgodovinski dogodek itn. Obiskovalcem kot interpretatorji pomagamo razumeti, skušamo jih prepričati o vrednosti in spodbuditi k ohranjanju okolja.

Tabela 11: Kriteriji, ki jih lahko upoštevamo pri izbiri vsebin interpretacije

Kriteriji	Zelo velika/ dobra	Velika/ dobra	Srednja	Majhna/ slaba	Zelo majhna/ slaba
Edinstvenost za obiskovalce					
Atraktivnost za obiskovalce					
Ranljivost zaradi obiskov					
Dostopnost za obiskovalce					
Trenutno število obiskovalcev					
Poučnost za obiskovalce					
Skladnost s cilji upravljalca					
Omejenost/sezonskost obiska					
Trenutna infrastruktura za obiskovalce					
Drugo					

Pri načrtovanju vsebine interpretacije moramo analizirati karakteristike objektov, procesov, pojavov in pojmov v okolju, ki jih je vredno interpretirati oziroma imajo interpretativni pomen. Potencial za interpretacijo obstaja, ko na primer določen kraj ali pot ponuja na ogled različne pomembne značilnosti okolja. Interpretativni potencial je večji, če ima tak kraj ali pot izstopajočo značilnost, po čemer navadno poimenujemo kraj ali pot (npr. Tolminska korita). Nekaj primerov značilnosti okolja, ki jih interpretiramo:

- vodna telesa,
- geološke formacije,
- endemične vrste,
- opazovalnica favne,
- zgodovinski dogodki,
- mesta naravnih katastrof,

- neobičajni habitati v regiji,
- fosilna najdišča,
- razgledne točke
- ...

Treba pa je opozoriti, da vsi kraji ne potrebujejo interpretacije. Njihovo sporočilo je zgovorno samo po sebi, še posebej, če gre za vedute, ki govorijo same po sebi. Interpretacijo izvajajmo le tam, kjer je potrebna. Vsakršna nepotrebna interpretacija v takem okolju je lahko tujek.

6.4 Izbira oblike interpretacije

Kako (na kakšen način) interpretiramo? V poglavju o interpretaciji smo že izpostavili delitev na osebne in neosebne oblike interpretacije, ki jih bomo tukaj še nekoliko razčlenili in podrobneje opisali. Osebna interpretacija je interpretacija z interpretatorjem (vodnikom). To so vodeni ogledi, predstavitve ob določeni uri, dan odprtih vrat, ekskurzije itn. Neosebna interpretacija je lahko zelo raznolika. Skupen imenovalec je, da interpretacija poteka brez osebnega stika z interpretatorjem. To so panoji, table, zgibanke, brošure, makete, multimedijske predstavitve, tematske poti itn. V nadaljevanju podrobneje predstavljamo smernice za izvajanje osebne interpretacije ter pripravo interpretativnih gradiv.

6.5 Načrtovanje, izvedba in evalvacija interpretativnega vodenja

6.5.1 Načrtovanje

Načrtovanje je poglobljen del uspešno izvedenega izobraževanja, ki pomaga v fazi priprave na novo, neznano učno okolje. Udeleženec interpretacije ali druge oblike izobraževanja se znajde v aktivni (transformativni) situaciji, v kateri ima možnost interdisciplinarno preučiti obravnavano vsebino, problem ali postopek ter zaznati vzročno-posledična razmerja. V tabeli 11 poudarjamo ključne točke, ki naj bi jih interpretator upošteval pri načrtovanju interpretacije. Pri tem je poglobljenega pomena vsebina oziroma cilji interpretacije, ki narekujejo izbiro lokacije, čas obiska, velikost skupine itn. Dolžina oziroma trajanje interpretativnega vodenja vpliva predvsem na obseg in zahtevnost načrtovanja, kot je organizacija prevoza, nočitev in prehrane. Z didaktično-metodičnega vidika je pomembno premisliti, kaj je specifični cilj programa interpretacije. Pri tem lahko uporabljamo različne strategije in pristope interpretacije, ki prispevajo k boljšemu razumevanju in realnejšim predstavam o obravnavani tematiki. Število udeležencev naj bo predvsem odvisno od lokacije izvajanja, zahtevnosti izvajanih dejavnosti in varnostnih vidikov.

Tabela 12: Elementi interpretacije, ki jih mora izvajalec v izhodišču premisliti (prirejeno po Torkar, 2021)

Lokacija	Vsebina (tema)	Trajanje	Pomen	Logično zaporedje	Število udeležencev
gozd	zoološka	enourno	uvodna	analitična	posameznik
travnik	botanična	(ali manj)	raziskovalna	sintetična	skupina
polje	ekološka	dvournno	ilustrativna	analitično-	več skupin, ki
kmetija	geografska	poldnevno	mešana	sintetična	se
inštitut	zgodovinska	dnevno	razvedrilna	opisna	izmenjujejo
muzej	okoljska	večdnevn		razvojna	...
razstava	geološka	o		komparativn	
obrtna	zgodovinska			a	
delavnica	interdisciplinar				
tovarna	na				
...	...				

Pri načrtovanju interpretacije je priporočljivo izvesti predogled lokacije izvajanja interpretativnega vodenja, če lokacije ne poznamo ali zaradi drugih razlogov, kot je dinamičnost okolja (npr.: spreminjanje rečne gladine in brežine, debelina snežne odeje). Ključnega pomena je tudi, da so vsi izvajalci načrtovanega interpretativnega vodenja časovno in vsebinsko usklajeni.

Sledi izdelava časovnega načrta izvedbe, torej podrobnega programa interpretacije. Ta naj bo udeležencem uvodoma predstavljen. Kot pri vsakem pedagoškem delu pravilno načrtujte odmore (prekinitve) med daljšim interpretativnim vodenjem. V fazi načrtovanja preverite tudi delovanje in število potrebnih pripomočkov, pripravite potrebna učna gradiva ipd. Nepogrešljiv del opreme je tudi prva pomoč.

Pri načrtovanju in izvedbi lahko aktivno sodelujejo tudi udeleženci/obiskovalci. Ti naj bodo pred odhodom vedno seznanjeni s cilji in programom izvedbe interpretacije. Predstavljene naj jim bodo morebitne naloge, ki jih bodo opravljali v skupinah ali posamično. Dopuščajte iniciativo tudi udeležencem pri načrtovanju in izvedbi interpretacije, npr.: pri razdelitvi nalog v skupini, pobudah in vprašanjih ipd. Priporočljivo je, da so udeleženci predhodno seznanjeni z načini uporabe morebitnih učnih gradiv in pripomočkov, kot je npr. rokovanje z daljnogledom. Vse uporabnejše postajajo različne brezplačne aplikacije za mobilno učenje,

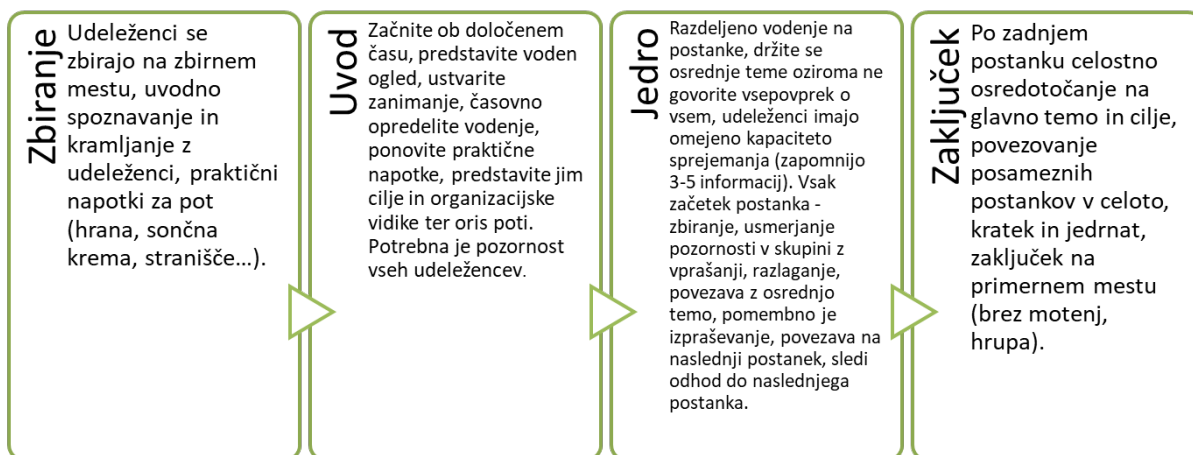
kot so digitalni biološki določevalni ključni. Seznanjeni naj bodo tudi z osebnimi potrebščinami, kot so: oblačila, obutev, beležka, fotoaparati, prehrana, denar itn.

6.5.2 Izvedba

Načini izvedbe interpretativnega vodenja so v fazi izvedbe tako pestri, kot so pestre oblike in metode poučevanja v šoli, zato je težko podati konkretnije smernice za izvajanje terenskega dela. Vsekakor pa je pomembno priporočilo, da interpretatorji na terenu usmerjajo udeležence k pozornemu in sistematičnemu opazovanju, zbiranju ter k vrednotenju informacij. Poudarek naj bo predvsem na opazovanjih in dejavnostih, ki jih izvajajo udeleženci. Čim manj naj bo dolgih frontalnih razlag in pojasnjevanj ter čim več individualnega in skupinskega dela.

Učinkovita interpretacija mora vključevati:

- zaznavanje: čutenje, opazovanje in raziskovanje,
- pogovor: pogovarjanje o svojih zaznavah z drugimi,
- razmišljanje: premlevanje novih izkušenj v kontekstu že znanega,
- delovanje: uporaba znanja in izkušenj.

Slika 11: Primer organizacije izvedbe interpretativnega vodenja (Ham, 1992)

Interpretator prevzema vlogo organizatorja, ki spodbuja in usmerja udeležence v procesih pridobivanja osebnih izkušenj v okolju. Pri tem podajamo nekaj praktičnih smernic za izvajanje osebne interpretacije:

- Poskušajte se vživeti v obiskovalca, njegova videnja, želje in potrebe.
- Osredotočite se na glavno sporočilo oziroma rdečo nit.
- Govorite jasno in glasno.

- Postavljajte vprašanja in odzivajte se na vprašanja obiskovalcev.
- Spodbujajte jih k razmišljanju in izražanju svojih razmišljanj o vsebini.
- Ostanite prijazni in pripravljeni tudi na učenje od obiskovalcev, ki lahko vedo o nečem več kot vi.
- Ne ustrašite se priznati, da nečesa ne veste.
- Ne izgubljajte njihove pozornosti v podrobnostih; zelo pomembno je, da ostanejo osredotočeni na celoto, bistvo.
- Poudarjajte stvari, ki jih lahko vidijo.
- Skupaj čim bolj senzorno doživljajte, ne operirajte samo z dejstvi in številkami.
- Pravilno načrtujete odmore.
- Vključujte udeležence oziroma obiskovalce v dejavnosti.
- Manj razlaganja, več opazovanja, beleženja, skiciranja, razgovora ...
- Organizirajte tudi individualno ali skupinsko delo.
- Ne opisujte in razlagajte tistega, kar lahko sami vidijo.

Zelo pomembna je spretnost postavljanja vprašanj, s katero interpretator usmerja dejavnosti in miselne procese udeležencev. Hammerman, Hammerman, E. L. Hammerman (2001) sta vprašanja razdelila na tri ravni: vprašanja priklica in obnove (1. raven), vprašanja razumevanja in analize (2. raven) ter vprašanja sinteze in generalizacije (3. raven). Za vsako raven navajamo nekaj primerov vprašanj in dejavnosti za študente (zadnje je navedeno v oklepaju). Zahtevnost vprašanj in dejavnosti se stopnjuje od prve do tretje ravni. Priporoča se, da udeležencem postavljamo vprašanja različnih ravni oziroma jih usmerjamo z vprašanji do sinteze in generalizacije pridobljenega znanja in izkušenj.

1. raven: vprašanja priklica in obnove (štetje, opisovanje, imenovanje, opazovanje, izbiranje):
  - Kaj opazite ...?
  - Koliko različnih ... vidite?
  - Kako se vede ...?
  - Kako se imenuje ...?
  - Kateri izmed ...?
2. raven: vprašanja razumevanja in analize (klasifikacija, primerjava, razlaga, zaporedje, vplivanje):
  - Kako bi jih razvrstili med ...?
  - Katere razlike opazite med ...?
  - Kako hitrost ... vpliva na ...?
  - Kdo se po vašem mnenju hrani z ...?

3. raven: vprašanja sinteze in generalizacije (evalvacija, predvidevanje, aplikacija principa, generalizacija, sodba):
- Med podanimi predlogi, kateri je po vašem mnenju ...?
  - Glede na povedano in naučeno, kateri so pa drugi primeri ...?
  - Kaj bi se po vašem mnenju zgodilo, če bi ...?
  - Če se bo tak trend nadaljeval do leta 2050, kaj lahko pričakujemo ...?

Pripovedovanje zgodb ali zgodbanje (ang. storytelling) je zelo primeren pristop v interpretaciji. Z doživeto zgodbo se lahko obiskovalec vživi in bolje razume predmet interpretacije. Za uspešno zgodbanje je najpomembneje izbrati ustrezno zgodbo, ki pravilno osvetljuje temo interpretacije. Dobra zgodba se zaključi z moralo zgodbe, ki je osvetljena v luči vsebine interpretacije. Interpretator mora svoje spretnosti pripovedovanja zgodb dobro razviti. Šele nato naj zgodbo vključi v svojo interpretacijo.

Priporočila za zgodbanje (prirejeno po Crosson in Stailey, 1988):

- Ne delajte predolgh uvodov v zgodbo.
- Pripovedujte jasno in glasno, spreminjajte intonacijo.
- Ne pripovedujte prehitro ali prepočasi.
- Med pripovedovanjem smiselno uporabljajte premore, tišino in šepetanje.
- Pripovedujte zgodbe, ki jih imate najraje.
- Prosto pripovedujte, ne berite zgodbe.
- Med pripovedovanjem se ne izgublajte v kopici podrobnosti.
- Ne pačite se z glasom ali mimiko.

6.5.3 Zaključek in evalvacija

Interpretativno vodenje naj bo vedno ustrezno zaključeno in evalvirano. V zaključku, ki običajno traja le nekaj minut, lahko interpretator izpostavi misel, ki je pomensko skladna z vsebino interpretiranega in bo še nadalje odmevala pri obiskovalcih. Po zaključku naj interpretator nameni čas neformalnemu pogovoru z obiskovalci, v katerem lahko ti še kaj dodatnega vprašajo, delijo svoje videnje vsebinskih vidikov izvedenega vodenja, ki so velikokrat zelo koristni za njegovo prihodnjo optimizacijo. Iz zaključka in evalvacije naj bo tudi razvidno, ali je interpretacija dosegla zastavljene cilje. Evalvacija je lahko tudi formalizirana s poročilom obiskovalca – vprašalnik skupaj s pisalom po končanem vodenju razdelimo obiskovalcem, ki so pripravljeni deliti svoje mnenje. Obiskovalce usmerimo tudi na mesto, kjer lahko anonimno oddajo izpolnjene vprašalnike.

6.6 Vloga interpretatorja

Interpretator je medij med predmetom interpretacije in obiskovalcem. Objekt interpretacije naj bo na prvem mestu. Ne promovirajte sebe, ampak vsebino. Postati dober interpretator je zahteven in dolgotrajen proces, prežet z osebnimi doživljaji in globokimi čustvi. V tem procesu je pomemben čas, evolutiven proces osebnostnega razvoja posameznika kot interpretatorja. Interpretiranja narave se ne da poučevati, vsakdo se mora predvsem učiti sam. Najvažnejše je učenje iz primarnega vira (npr.: narave, zgodovinskega objekta), hkrati pa ne smemo pa zanemarjati tudi sekundarnih virov. Razvi(ja)ti je potrebno svoj pogled, svoje videnje in svoj način interpretacije. Interpretator narave ni nujno naravoslovec, interpretator zgodovinskih dogodkov ni nujno zgodovinar. Bistvena je interpretacija odnosa do objekta. Pri interpretaciji je pomembno, da interpretator deluje v okviru svojih zmožnosti in kompetenc, če je kmetovalec, naj bo kmetovalec, ki interpretira objekt s svoje perspektive in naj ne poskuša biti biolog, torej nekaj, kar ni.

6.7 Splošna priporočila za pripravo interpretativnih gradiv

Infrastruktura, ki jo JZ KPG uporablja za obveščanje in ozaveščanje obiskovalcev Goričkega, podaja osnovne informacije, ne glede na interese in predznanje obiskovalca. V podpoglavju uporabljamo izraz gradivo in ne besedilo, ker pri pripravi interpretativnih gradiv sočasno mislimo na besedni in nebesedni del (slike, grafe, fotografije, diagrame ...), ki morata biti skladna, dopolnjujoča. Za interpretativna gradiva je značilno, da ustvarijo most med dano vsebino in uporabnikom že znanimi informacijami in izkušnjami. Pri oblikovanju priporočil se tradicionalno naslanjamo na načela, ki jih je zasnoval Tilden leta 1954. Avtor izpostavlja, da morajo interpretativna gradiva:

- pritegniti oziroma spodbuditi pozornost, radovednost in zanimanje obiskovalcev,
- povezovati obravnavane interpretativne vsebine z vsakdanjim življenjem obiskovalcev,
- odkrivati glavno sporočilo interpretacije na inovativen način,
- ga celostno obravnavati.

V tabeli 12 so predstavljena priporočila za oblikovanje različnih interpretativnih gradiv, kot so brošure, priročniki, interpretativne table, glasila in plakati. Priporočila so splošna in jih včasih v celoti težko upoštevamo. Pomembno pa se je zavedati, da pri oblikah neosebne interpretacije skušamo hkrati temo interpretirati za zelo različne skupine uporabnikov, ki se razlikujejo v starosti, zanimanjih, predznanju, izkušnjah itn., zato je jasno in pregledno informiranje oziroma interpretiranje ključnega pomena.

Tabela 12: Oblikovna in vsebinska priporočila za pripravo gradiv

Oblikovna in vsebinska priporočila za pripravo gradiv
– Gradivo mora biti smiselno hierarhično razdeljeno na več ravni (naslov, ki povzema temo; podnaslovi predstavijo glavne ideje; jedrno besedilo pojasnjuje, razlaga; podnapisi/legende pod slikami predstavijo dodatne informacije, navodila, povezave na spletne vire).   – Glavno besedilo je napisano le z malimi tiskanimi črkami (razen rabe velike začetnice).   – Naslovi in podnaslovi so napisani z malimi tiskanimi črkami.   – Priporočena je uporaba največ dveh različnih oblik pisave (npr.: ena oblika za naslov, druga za preostalo vsebino).   – Bistvene informacije in ključne besede so poudarjene z okrepljenim tiskom ali obarvanim tiskom ali oboje hkrati (ne podčrtane).   – Velikost pisave naslovov naj bo za najmanj 20 % večja od pisave preostalega besedila.   – Izogibajte se zapisov v zeleni in roza/rdeči barvi, ki otežuje branje osebam z barvno slepoto.   – Razmik med vrsticami je med 1,15 do 1,5.   – Razmik med naslovom in novim odstavkom naj bo večji od razmika med vrsticami.   – Razmiki med posameznimi temami naj bodo jasni, dovolj veliki.   – Ustrezen kontrast med ozadjem in besedilom – besedilo je običajno temne barve na svetlejšem (ne belem) ozadju.   – Ozadje besedila je enobarvno, brez vzorcev, slik ali drugih motečih elementov.   – Priporočila se levostranska poravnava besedila.   – Povedi v besedilu se nikoli ne začnejo na koncu vrstice.   – Odstavki v besedilu posameznih poglavij so navadno kratki (med 5 in 7 vrstic).   – Dolžina vrstic besedila naj ne presega 80 znakov (najboljše med 60 in 70 znaki).   – Priporočene so enostavne (enostavčne) povedi in direktne, z minimalno uporabo veznikov.   – Priporočena je enostavna stavčna skladnja, ki omogoča dobro razumevanje (brez uporabe izjemno zahtevnih strokovnih besed, katerih pomen je nepojasnen).   – Čim manj uporabljajte kraticе, okrajšave, žargon in tujke.   – Povedi naj ne vsebujejo dvojnega zanikanja.   – Izogibajte se rabi prenesenih pomenov, metafor, ki niso neposredno povezane z vsebino.

- Razlaga teoretičnih konceptov naj bo podprta z realnimi življenjskimi primeri, ki jih lahko uporabniki povežejo s svojimi izkušnjami.
- Besedilo naj bo dopolnjeno s slikovnim gradivom (fotografije, slike, grafi, diagrami, prikazi, zemljevidi, tabele ...), ki prispeva k razumevanju vsebine.
- Slikovno gradivo naj bo vedno opremljeno s kratkimi opisi, razlago njihove vsebine (npr.: legenda in razlaga simbolov pri zemljevidu, opis pod fotografijami ...).

KRAJINSKI PARK GORIČKO

Netopirji na Goričkem

Zatočišče v cerkvi sv. Martina na Kobilju je eno od treh najpomembnejših zatočišč in koteč netopirjev na Goričkem in v Pomurju.

Na Goričkem živi 17 od 30 v Sloveniji živečih vrst netopirjev. So nočno aktivne živali, ki se prehranjujejo z žuželkami.

Kljub temu da dobro vidijo, si pri lovu v mraku in temi pomagajo z oddajanjem klicev in poslušanjem njihovih odmevov. Na ta način se orientirajo v prostoru in zaznavajo plen ter ovire, tanke tudi kot človeški las.

Netopirje lahko opazujemo, ko se iz svojih zatočišč na podstrehih cerkva in hiš ter iz zvonikov in kleti odpravijo na lov.

Sem netopir Rino. Vabim te k obisku točk z našimi opisi in razstave v Kančevce. Spoznal boš, da nismo slepi, se ne zapletamo v lase in ne pijemo krvi ljudem.

Noč naj bo temna
Pretirana umetna svetloba ponoči slabo vpliva na ljudi in netopirje. Pri ljudeh lahko povzroči zdravstvene težave, netopirji pa s prepoznanim izletovanjem zamudijo vrhunec pojavljanja žuželk. Zaradi pomanjkanja hrane hirajo ali opustijo zatočišče.

Kako pomagamo netopirjem?

- ✓ Zmanjšamo osvetljevanje stavb z zatočišči in puščamo preletne odprtine nezamrežene.
- ✓ Če v hišah naletimo na netopirje, jih ne preganjamo; v primeru prenove pazimo na njihova zatočišča.

V katerih mesecih je najmanj verjetno, da boš opazil letati netopirja? Pomagaj si s spodnjo skico.

Netopirjevo leto

- setev v zimsko zatočišča
- zimsko spanje
- setev v poletna zatočišča
- kotitev in skrb za mladiče
- parjenje

Svetilo z varčno sijalko in z izrezano silhueto cerkve, osvetljuje le fasado in streho.

G. Domanjko | A. Pertoci, B. B. Pstlak

Slika 12: Interpretativna tabla o netopirjih na Goričkem upošteva vsebinska in oblikovna priporočila

Pri oblikovanju interpretativnih tabel in poti je potrebno upoštevati [Priročnik za izvajanje Pravilnika o označevanju zavarovanih območij, naravnih vrednot, ekološko pomembnih območij in območij Natura 2000](#). Namen priročnika je predstaviti možne načine oblikovanja

znakov za označevanje, upoštevajoč značilnosti posameznih območij, in ponuditi tehnične načrte znakov za postavitve v naravi.

7 Primer načrtovanja tematske poti

7.1 Tematske poti kot ena izmed oblik interpretacije narave

Ena izmed oblik interpretacije narave so tematske poti. Osnovni namen take poti je osrediniti se na specifično temo. Z enostavnimi in privlačnimi razlagami na tablah, pultih in drugo opremo obiskovalci ob trasah poti spoznavajo naravo, njene procese, naravno dediščino itn. v avtentičnem okolju. Cilj je, da bi obiskovalci z interpretacijo na tematski poti bolje razumeli in bolje cenili, posledično tudi pomagali varovati in ohranjati naravo. V okviru projekta Goriška krajina je JZ KPG na Goričkem vzpostavil tri tematske poti: tematsko pot čuka in puščavnika, tematsko pot cvetočih travnikov in tematsko pot metuljev. V nadaljevanju bodo predstavljeni naši koraki do uspešne implementacije tematskih poti.

7.2 Kje vzpostaviti tematsko pot in kaj je potrebno ob tem premisliti

Vzpostavitev tematskih poti je lahko dolgotrajen in zahteven postopek. Načrtovalci in izdelovalci poti morajo načrtovanje ter pridobivanje vseh ustreznih dovoljenj in soglasij začeti pravočasno. Pri tem ni pomembno samo, da si pridobijo vsa uradna dovoljenja, ampak da je ideja o poti čim bolj usklajena z lokalno skupnostjo. Priporoča se, da trase tematskih poti potekajo po obstoječih poteh, kot so občinske poti, gozdne ceste ali gozdne vlake. Načrtovalcem in izdelovalcem poti bo tako prihranjeno osnovno vzdrževanje poti, hkrati pa ni treba urejati nove infrastrukture za obiskovalce.

Ob načrtovanju in umeščanju tras tematskih poti je dolgoročno potrebno razmišljati o izzivih povezanih z obiskovanjem tematskih poti, npr. o tem, kje bodo ob poti parkirišča za vozila individualnih obiskovalcev in večjih skupin, ali za obiskovalce potrebujemo stranišča oziroma je infrastruktura že na voljo v bližini (npr.: javna stranišča, gostinski obrati), na kakšne načine bomo označevali trase tematskih poti, na kakšen način in kje bomo izvajali promocijo poti ipd.

Ob tem je pomembno zavedanje, da je opremo na tematskih poteh treba redno pregledovati in vzdrževati. Pomemben dejavnik pri tem je lastništvo opreme in ali je naročnik oz. plačnik opreme organizacija, ki bo na območju vzpostavitve tematske poti delovala še naprej, tudi po namestitvi opreme ter zanjo tudi skrbela. V preteklosti so namreč v okviru različnih evropskih projektov že bile vzpostavljene in označene pohodniške poti, za katere pa ni bilo odločeno in domišljeno, kaj bo z njimi po koncu projekta. Posledično so označevalni količki in table začeli propadati in nihče jih ni obnovil ali zamenjal. Oprema, ki ni vzdrževana, na tak način kazi videz krajine in slabi ugled upravljalca poti.

PRIMER: V okviru projekta Gorička krajina je JZ KPG leta 2022 vzpostavil tri tematske poti. Od konkretnih idej o trasah, vsebini in pripravi krajinsko-arhitekturnega načrta do izbire zunanjega izvajalca za ureditev poti in pridobitve vseh soglasij in dovoljenj ter na koncu realizacije in ureditve vseh poti na terenu je preteklo skoraj eno leto.

7.3 Načrt tematske poti

Načrtovalci tematskih poti niso nujno tudi izvajalci oziroma postavljalci različne opreme na tematskih poteh. Zato za ustrezno izdelavo in postavitve opreme potrebujejo načrt interpretativne opreme, ki ga izdela kompetenten strokovnjak oziroma organizacija skupaj z načrtovalcem oziroma naročnikom načrta. Smiselno je, da naročnik svoje ideje, povezane z ureditvijo tematske poti, predstavi pripravljalcem načrta interpretativne opreme in da ves čas priprave načrta sodeluje s pripravljavcem. Načrt naj bo tudi plod idej oseb, ki delajo pri naročniku. Sodelujočim pri načrtovanju bo pozneje lažje smiselno predstavljati oziroma voditi obiskovalce po tematske poti – lažje jim bom zagovarjati različne ideje ter pristope k interpretaciji. Vključeni v načrtovanje se bodo torej lažje poistovetili s potjo, kar bo enostavneje, ko bo nastopil čas za vzdrževalna dela na poti.

7.4 Pridobivanje soglasij in dovoljenj za postavitve opreme na tematski poti

Pred izvedbo del na tematski poti si načrtovalec mora pridobiti različna soglasja in dovoljenja za postavitve informacijskih pultov, tabel, usmerjevalnih količkov, označb na cestah in druge opreme.

Če želi načrtovalec v naravi (travniki, gozd, brežine cest ipd.) postaviti informacijske pulte in table z betonskimi temelji, si mora v skladu s 104. in 105. členom *Zakona o ohranjanju narave* in v skladu s *Pravilnikom o presoji sprejemljivosti vplivov izvedbe planov in posegov v naravo na varovana območja* (priloga 2 in 10), pridobiti naravovarstveno soglasje in pogoje pri Ministrstvu za okolje in prostor oz. dovoljenje za poseg v naravo pri pristojni upravni enoti. Za naravovarstveno soglasje si je smiselno pridobiti predhodno mnenje Zavoda RS za varstvo narave. S predhodnim mnenjem bo Ministrstvo za okolje in prostor hitreje izdalo potrebno soglasje.

Če želi načrtovalec postaviti informacijske pulte, table ali drugo opremo za interpretacijo narave na zemljišču, na katerem stoji kulturni spomenik, ali na vplivno območje kulturnega spomenika in je za posege v vplivno območje spomenika, če to obveznost določa akt o razglasitvi, treba zagotoviti kulturno varstveno soglasje, načrtovalec pri pristojni enoti Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije (ZVKDS) pridobi kulturno varstveno soglasje in pogoje. Za pridobitev obojega je treba izpolniti obrazec, ki ga načrtovalec najde na spletni strani ZVKDS.

Če načrtovalec želi na lokalnih cestah ali poteh v upravljanju lokalnih skupnosti (občine), s smerokazi, označbami na asfaltu ali kako drugače označiti traso tematske poti, ali na teh zemljiščih postaviti drugo opremo za interpretacijo narave, si mora od lokalnih skupnosti pridobiti soglasje. Enako velja v primeru postavitve opreme na zasebnih zemljiščih.

Če načrtovalec želi informacijske pulte, table ali drugo opremo za interpretacijo narave postaviti v zasebnem ali državnem gozdu, je za graditev objektov in posege v gozd oziroma gozdni prostor v skladu z 21. členom *Zakona o gozdovih* treba pridobiti soglasje Zavoda za gozdove. Poleg tega soglasja si je za posege v državnem gozdu treba pridobiti soglasje Slovenskih državnih gozdov d. o. o.

7.5 Trasiranje poti

Odločitev o tem, kje bo potekala trasa tematske poti, je odvisna od vsebine, števila in lokacij točk ali mest, kjer bo vsebina predstavljena, in odločitve, kje bo potekala trasa. Trase tematskih poti naj praviloma ne bodo daljše od 5 km. Njihova dolžina je odvisna tudi od števila interpretativnih točk na poti. Oprema z informativnimi tablam, pulti ali drugo opremo, s katero se obiskovalci poti seznanjajo z vsebino poti, naj bo razmeščena smiselno po celotni trasi tematske poti.

PRIMER: Tematsko pot cvetočih travnikov v Budincih smo uredili na območju naravne vrednote Bejčin breg – suhi travniki, ker so na tem območju številni travniki različnih tipov, ki so hkrati vrstno pestri. Pulti z vsebino in druga interpretativna oprema ob poti so postavljeni skoraj izključno na zemljiščih v upravljanju JZ KPG. Velik delež zemljišč v upravljanju JZ KPG, po katerih poteka trasa in je na njih postavljena oprema, je bil eden izmed najpomembnejših dejavnikov, ki so določali ureditev tematske poti v Budincih.

Slika 13: Primer interpretativne opreme na tematski poti v Budincih

Da bi se izognili morebitnim konfliktom z lastniki zemljišč, naj trase tematskih poti povečini potekajo po javni infrastrukturi. Zaradi obiskovalcev poti, ki pri pešačenju raje uporabljajo makadamske ceste in kolovoze kot pa asfaltne ceste, se pri načrtovanju trase tematskih poti poskušamo izogniti asfaltnih cest. Včasih to tudi ne gre. Izognemo pa se uporabi magistralnih cest v in izven naselij zaradi varnosti obiskovalcev poti.

PRIMER: Traso tematske poti čuka in puščavnika v Nuskovi smo zasnovali izključno po občinskih cestah in poteh.

Slika 14: Trasa tematske poti čuka in puščavnika poteka izključno po javnih prometnicah. Označena je z rumeno barvo.

7.6 Predvidevanje prostorskih okoliščin in izbire materialov pri načrtovanju interpretacije

Različne oblike interpretacijskih orodij, osebna in vodena interpretacija predstavljajo posege v prostor, zato je pred izvedbo interpretacije potrebno skrbno upoštevanje prostorskih okoliščin. Te so v vsakem primeru specifične. Pri načrtovanju nameščanja fizičnih objektov ali orodij je pri teh zaželeno seznanitev in usklajevanje načrtov z lokalno skupnostjo in drugimi deležniki v prostoru. Zaželeno je, da se lokalne skupnosti in drugi deležniki poistovetijo s predlaganimi oblikami interpretacije in jih sprejmejo kot pozitivno in dodano vrednost v prostoru. Koristno je, da pri načrtovanju interpretacije upoštevamo tudi njihove želje in nasvete.

Vsaka oblika interpretacije v določen prostor privablja skupine ljudi ali posameznike, ki jih brez teh ne bi bilo tam. Ko prepoznamo območja, kjer lokalne skupnosti ne želijo imeti

obiska ljudi, se teh območij z izvedbo interpretacije izognemo ali izberemo obliko interpretacije, ki za lokalno skupnost ni moteča. Če pri načrtovanju ne bomo upoštevali lokalnih dejavnikov, obstaja večja nevarnost vandalizma na objektih in orodjih ter motenje interpretacijskega procesa.

Ena izmed sodobnih prostorskih okoliščin, na katero je treba biti pri načrtovanju pozoren, je informacijsko onesnaževanje. Pri načrtovanju interpretacije moramo upoštevati pravila za primernost prostorske umeščenosti objektov in orodij kot tudi za enoten grafični izgled vseh objektov, ki jih načrtujemo. Zasedovanje pravila »manj je več« je v večini primerov koristno. V kolikor imamo več objektov in predmetov z različnimi informacijami, lahko ti delujejo zmedeno in nepregledno, hkrati pa prostor onesnažujemo tako z informacijami kot umeščenimi objekti. Če so lastniki objektov in informacij različni, težimo k poenotenju izgleda in smiselni razporeditvi danih informacij. Objekte in predmete za posredovanje informacij skušajmo načrtovati v obliki, ki je za prostor najmanj moteča. Namesto pokončnih, vertikalnih tabel namestimo raje pult z nagibom, da ne zastiramo pogleda na okoliške vedute in naravne vrednote.

Prostorske okoliščine vplivajo tudi na vidnost oziroma opaznost objektov. Primerno je, da so naši objekti in drugi elementi (oznake, smerniki) na lokacijah, kjer nedvoumno sporočajo svojo vsebino, hkrati pa ne motijo prometne signalizacije in drugih uporabnikov prostora. Postavitev objektov v prostoru vpliva na kasnejše vzdrževanje.

Postavitev na travnatih površinah zahteva redno košnjo, postavitev pod drevesi je ugodna z vidika sence, vendar neugodna z vidika padanja vej, listov in rastlinskih sokov. Postavitev na pozidanih površinah je ugodna z vidika dostopa, vendar je v poletnem času zaradi vročine neugodna za uporabo. V splošnem se izogibamo postavljanju interpretativnih objektov tam, kjer smo izpostavljeni prometu, hrupu in nevarnostim prometa. Pri postavitvi moramo upoštevati tudi vlažnost terena. V našem prostoru so tereni najbolj razmočeni v spomladanskem in pozno jesenskem času, zato je ta čas najbolj reprezentativen za preverjanje in načrtovanje razmer. Objektov in poti ne načrtujemo na območjih, ki so izpostavljena možnim poplavam.

Pri postavitvi objektov smo pozorni tudi na usmeritev tiskovin, postavljanje tiskanih objektov proti južnim ekspozicijam zmanjša njihovo življenjsko dobo zaradi povečanega UV-sevanja. Vpliva tudi na izbiro materialov.

Kovine so trajnejši materiali, vendar tudi dražji in imajo manj naravni izgled. Pri lesenih objektih izbiramo trajnejše vrste lesa. Les je finančno ugoden material, ki sicer potrebuje več obdelave in vzdrževanja od kovinskih materialov, hkrati pa ima tudi naraven videz. Plastični

in drugi sintetični materiali so trajni, vendar moramo pri teh upoštevati pokanje zaradi izpostavljenosti UV-sevanju in manj naraven videz.

8 Uporabljena in priporočena literatura

Aldridge, D. (1972). Upgrading Park Interpretation and Communication with the Public. V H. Elliott (ur.), *Second World Conference on National Parks; Yellowstone and Grand Teton, USA*, September 18–27 (str. 300–311). National Parks Centennial Commission.

Anđić, B., Cvjetičanin, S., Maričić, M. in Stešević, D. (2018). The contribution of dichotomous keys to the quality of biological-botanical knowledge of eighth grade students. *Journal of Biological Education*, 53(3), 310–326.

Anđić, B., Cvjetičanin, S., Lavicza, Z., Maričić, M., Novović, T. in Stešević, D. (2021). Mobile and printed dichotomous keys in constructivist learning of biology in primary school. *Research in Science & Technological Education*, 39(4), 1–28.

Beck, L. in Cable, T. (1998). *Interpretation for 21st Century. Fifteen Guiding Principles for Interpreting Nature and Culture*. Sagamore Publishing.

Carter, J. (ur.). (2001). *A Sense of Place An interpretive planning handbook*. SNH.

Chaverri, A. (1988). *Los senderos naturales*. CATIE.

Colquhoun, F. (2005). *Interpretation handbook and standard: distilling the essence*. Department of Conservation.

Cotton, D. R. (2009). Field biology experiences of undergraduate students: the impact of novelty space. *Journal of Biological Education*, 43(4), 169–174.

Crosson, V. in Stailey, J. (1988). *Spinning Stories. An Introduction to Storytelling Skills*. ERIC Clearinghouse.

Edwards, R. Y. (1976). *Interpretation: What Should it Be?* *Journal of Interpretation*, 1(1).

Gilbertson, K., Bates, T., McLaughlin, T. in Ewert, A. (2006). *Outdoor education methods and strategies*. Human Kinetics.

Ham, S. H. (2009). From interpretation to protection: Is there a theoretical basis?. *Journal of Interpretation Research*, 14(2), 49–57.

Ham, S. (1992). *Environmental Interpretation – A practical guide for people with big ideas and small budgets*. Golden, Falcrum Publishing.

Hammerman, D. R., Hammerman, W. M. in Hammerman, E. L. (2001). *Teaching in the outdoors* (5th ed.). Interstate Publishers.

Interpret Europe. (2021). <https://interpret-europe.net/>

Interpretation Australia. (2021). What Is Interpretation? <https://interpretationaustralia.asn.au/about-interpretationaustralia/what-is-interpretation/>

Jacobson, S. K., McDuff, M. D. in Monroe, M. C. (2015). *Conservation education and outreach techniques*. Oxford University Press.

Laganis, J., Prosen, K. in Torkar, G. (2017). Classroom versus outdoor biology education using a woody species identification digital dichotomous key. *Natural sciences education*, 46(1), 1–9.

Morales, J. F. (1997). Environmental, Historical, Cultural, Natural Interpretation: A Spanish View on Heritage Interpretation. *Legacy* 8(5), 10.

Moscardo, G. (2014). Interpretation and tourism: Holy grail or emperor's robes?. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 8(4), 462–476.

Nowacki, M. (2012). *Heritage Interpretation*. Wydawnictwo AWF w Poznaniu.

Pine, B. in Gilmore, J. H. (1999). *The experience economy*. Harvard Business School Press.

Ratković Aydemir, D. L., Jagić Boljat, I., Draženović, M., Klarić Vujović, I., Kuka, M., Polajnar Horvat, K. in Smrekar, A. (2020). *Priročnik za interpretacijo dediščine* (1. e-izd.). Založba ZRC.

Risk, P. (1995). *Interpretation and Emotion: Making Heritage Live*. Faculty publications Texas.

Ruchter, M., Klar, B. in Geiger, W. (2010). Comparing the effects of mobile computers and traditional approaches in environmental education. *Computers & Education*, 54(4), 1054–1067.

Sharpe, G. W. (1988). *Interpretando el ambiente*. CATIE.

Thomas, R. L. in Fellowes, M. D. (2017). Effectiveness of mobile apps in teaching field-based identification skills. *Journal of Biological Education*, 51(2), 136–143.

Tilden, F. (1957). *Interpreting Our Heritage: Principles and Practices for Visitor Services in Parks, Museums, and Historic Places*. University of North Carolina Press.

Torkar, G. (2021). Terensko delo pri naravoslovnih in okoljskih predmetih v visokošolskem prostoru. V T. Devjak (ur.), *Inovativno učenje in poučevanje za kakovostne kariere diplomantov in odlično visoko šolstvo, Specialne didaktike v visokošolskem prostoru*. 1. e-izd. (str. 71–86). Založba Univerze v Ljubljani.

Veverka, J. (1994). *Interpretive Master Planning: For Parks, Historic Sites, Forests, Zoos and Related Tourism Sites for Self-Guided Interpretive Services, for Interpretive Exhibits, for Guided Programs – Tours*. Globe Pequot Press.